

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ДЕРЖАВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

УДК 94(477)“1917/1918”+355.4

Л.Є. Децинський, Р.М. Постоловський*

Національний університет “Львівська політехніка”,

*Рівненський державний гуманітарний університет

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 – КВІТЕНЬ 1918 рр.)

© Децинський Л.Є., Постоловський Р.М., 2006

Розглянуто історію створення Збройних сил Української Народної Республіки (березень 1917 – квітень 1918 рр.)

In this article creation of Ukrainian army during Tsentralna Rada period the arms activity of Ukraine the is considered.

В історії кожного народу є такі періоди, які ставлять перед ним доленосні завдання, від яких залежить ціла епоха його подальшого розвитку та існування. Саме в такі періоди надзвичайно актуальним стало звернення до минулого історичного досвіду. Його знання не лише відкриває перспективи у практичній діяльності, а й дає можливість врахувати й уникнути помилок. Тепер всі ми є свідками будівництва незалежної України, яке хоч і проходить у важких муках, але є об'єктивно неминучим процесом.

У зв'язку з цим ми повинні кинути хоча б побіжний погляд на історію становлення української державності у 1917 – початку 1918 рр. і ролі в ній українських Збройних сил, при цьому звернути увагу не просто на історію їх створення, але і на ті роки, можливо, надто трагічні і суворі для нашої державності, але потрібні для того, щоб не повторювати їх.

Як відомо, в 1917 р. розпочалося відродження нашої державності. Найважливішими її елементами і, можна сказати, рушієм були українські солдати і матроси Південно-Західного, Західного, Румунського фронтів, Чорноморського і Балтійського флотів. Масовість руху за утворення національних Збройних сил важко переоцінити. В ньому взяли участь понад півтора мільйона чоловік. Однак потрібно зважати, що український військовий рух відображає весь трагізм долі українського народу цього періоду, поділеного між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською. Найбільшого розмаху і масовості військовий рух за незалежність України набрав у 1917–1921 рр. З 1917 р. до 1921 р. сформована Українська Армія вела нерівну боротьбу за самостійність України. Рух за створення національної армії на Великій Україні почався в березні 1917 р., відразу ж після падіння самодержавства в Росії. В колишній царській армії було близько 2,5 млн. українців і вже в лютому – березні 1917 р. в її частинах почали організовуватися українські ротні громади. В них групувалися солдати-земляки різних повітів України. Для координації своєї діяльності вони об'єднувалися в групи з 10–12 осіб і були постійно діючими органами. Згодом почали утворюватися українські дивізійні, корпусні ради та армійські комітети, які обиралися на армійських з'їздах і очолювали всі воєнні організації в армії [1].

Однак для того, щоб формування національної армії було організованим, необхідно було мати армійський центр. Він був створений у березні 1917 р. при Українській Центральній Раді, яка очолила відбудову української державності. Такий центр дістав назву Українського військового комітету. Його головою став полковник Глинський. Одночасно за ініціативою М. Міхновського (людини цивільної) 22 березня 1917 р. відбулися перші збори українських офіцерів і солдатів Київського гарнізону. Збори послали меморандум Тимчасовому уряду, в якому вимагали автономії України і визнання їх за Тимчасову Українську військову раду до створення Української Верховної військової установи.

29 березня 1917 р. було скликано широку військову нараду Київського гарнізону та його околиць. Головою цієї наради був полковник Волошин. Нарада постановила створити в Києві військову організацію – Український військовий клуб ім. Гетьмана П. Полуботка. Було вирішено приступити до організації національної армії. Першим кроком в її створенні стало формування Першого Українського козачого полку ім. Гетьмана Б. Хмельницького. Незважаючи на перешкоди, які чинило командування Київського військового округу, в квітні полк чисельністю близько 4 тис. чоловік був організований. Спершу ним командував підполковник Ю. Капкан, пізніше полковник О. Шаповал [2].

5–8 травня 1917 р. в Києві відбувся I Всеукраїнський військовий з'їзд, який офіційно мав закласти основи організації українських Збройних сил. Однак вже на цьому з'їзді була допущена фатальна помилка у самій концепції будівництва Української національної армії. Річ у тім, що Центральна Рада, основу якої становили соціалістичні партії – УСДРП та УПСР, керуючись своїми програмними настановами, нав'язала з'їзду резолюцію, яка відкидала завдання формування постійної регулярної армії. Її повинна була замінити народна міліція. В тогочасних умовах, коли продовжувалась Перша світова війна, таке рішення було величезною помилкою. А Тимчасовий уряд, який стояв на шовіністичних позиціях, і не думав давати жодної автономії Україні, і за кожної нагоди влаштовував збройні провокації проти новостворених українських державних органів. У цій ситуації охорону українського державного будівництва могла забезпечити тільки національна армія. Відмова Центральної Ради від формування Регулярної національної армії призвела до того, що до неї почав з настоюваністю ставитися нечисленний національно-свідомий український офіцерський корпус. Подальший хід історії з усією очевидністю показав згубні наслідки такої політики. Центральна Рада не використала того величезного потенціалу, який був закладений в українському військовому русі. Наслідки цього були трагічними. В січні 1918 р. під час війни між УНР та більшовицьким Раднаркомом Україну фактично захищала не армія, а суто цивільні люди, далекі від військової справи, серед них і 300 студентів, які загинули в нерівному бою під Крутами 30 січня 1918 р., обороняючи столицю від більшовицьких військ. Отже, це свідчить, що незалежність і суверенітет України і на сучасному етапі його становлення потребує надійної гарантії, а це може зробити професійна національна армія, яку вже потрібно було негайно сформувати.

Проте, незважаючи на помилку, зроблену Центральною Радою, з початку формування національної армії рух за її створення був такий великий, що стримати його було неможливо. В історію він увійшов під назвою українізації армії. Суть його полягала в тому, що із загальноросійської армії почали у явочному порядку виділятися українізовані частини. Все це набрало масового стихійного характеру. Спроби Ставки і Верховного головнокомандувача припинити процес українізації армії не мали успіху. Не могла цього не врахувати і Центральна Рада. Тому вже на I Всеукраїнському військовому з'їзді був створений Український Генеральний військовий комітет, який з червня 1917 р. почав називатися Генеральним секретаріатом військових справ і виконував роль Міністерства військових справ України. Він складався з таких відділів: мобілізаційного, інспекторського, технічного, політичного, шкільного, канцелярії, фінансового відділу, комендантського, генералів для доручень, штабс-офіцерів для доручень і ад'ютантів (значкових).

Що стосується персонального складу Генерального військового секретаріату, то більшість його членів була цивільними людьми або військовими запасу. Крім того, участь у ньому військових спеціалістів була пасивною, тому що вони змушені були виконувати щоденні обов'язки безпосередньо в своїх частинах. В результаті керівництво Генеральним військовим секретаріатом здійснювали не спеціалісти, а його фактичним головою став С. Петлюра – людина цивільна. Однак слід відзначити, що він був практично одним з небагатьох тогочасних українських політиків, які усвідомлювали необхідність створення Регулярної національної армії. Звичайно, що керівництво військовими справами людей, далеких від армії, не могло бути успішним, а їх помилки дратували український офіцерський корпус. Ось як оцінював роботу С. Петлюри генерал М. Скоропадський, який командував I Українським корпусом: “В той час всі особи, що там засідали, що не вбралися в пір'я. Всі вони робили враження неуків у своїм ділі. Власне кажучи, ніякого діловодства ще не

було, і здається, вся їх увага була звернута на боротьбу з командувачем військами Київської військової округи” [3].

Справді, П. Скоропадський мав рацію, бо Генеральний військовий секретаріат навіть не провів реєстрації тих військових частин, які вже виділилися з російської армії. На практиці це означало, що Українська армія формувалася знизу, а не згори, як це переважно буває. Генеральний військовий секретаріат відставав від ініціативи широких національно свідомих солдатських мас.

Значну роль в українізації армії відіграла створена I Всеукраїнським військовим з’їздом Всеукраїнська Рада військових депутатів. Спираючись на армійські ради, вона розгорнула активну пропагандистську роботу серед солдатів-українців. У своїй діяльності ця установа підпорядковувалася Центральній Раді. Оскільки у керівництві Всеукраїнської військової ради питома вага професійних військових була великою, то з самого початку свого існування вона виконувала функції своєрідного військового радника чи експерта військового комітету. У відповідних випадках вона могла за ухвалою Центральної Ради давати йому певні директиви.

Разом з тим, з самого початку створення вищих військових установ майбутньої УНР дав себе взнаки брак військового досвіду. Звичайно, в мирних умовах нормального розвитку українського суспільства такий доволі сильний контроль Центральної Ради як парламенту України за військовими можливо відіграв позитивну роль у створенні демократичної Української держави, оберегти її від спроб встановлення воєнної диктатури. Проте, звернувшись до попередніх подій, в 1917 р., коли війна була в повному розпалі, Україна була в її центрі, слід визнати, що саме надмірний демократизм Центральної Ради та її хворобливий страх перед військовим переворотом мали згубний вплив на формування Української національної армії. Створюючи різні комісії, занадто регламентуючи їх роботу, вона тим самим робила військове керівництво громіздким, таким, що вимагав великих зусиль і затрат, а головне – вимагав багато професійних кадрів, яких Україна не мала.

Вкрай негативно позначилося на формуванні українських Збройних сил недовіра з боку Центральної Ради до вищого офіцерського складу. Майже до всіх генералів, які перейшли на бік УНР і бажали проявити себе в створенні українських Збройних сил, вона ставилася, як до потенційних контрреволюціонерів. Зокрема така політика призвела до розвалу Першого Українського корпусу, який відзначався порівняно добрими бойовими якостями.

І все ж після I Військового з’їзду стихійний процес українізації армії продовжувався. Тимчасовий уряд і військовий міністр О. Керенський зайняли вкрай ворожу позицію щодо намагань українців сформувати свої військові частини.

Тим часом, під тиском солдатів-українців Центральна Рада, всупереч волі О. Керенського, скликала II Військовий з’їзд. Він проходив 5–12 червня 1917 р. в Києві. В ньому брало участь 2 тис. 359 делегатів, що представляли 1 млн. 128 тис. 441 організованих солдатів-українців. З’їзд дуже бурхливо прореагував на заборону його роботи О. Керенським. М.С. Грушевський, виступаючи на ньому, сказав: “...що поскільки Тимчасовий уряд відмовився від принципу автономії України, з’їзду необхідно” твердо стати на стороні інтересів України, щоб Україна отримала автономію” [4].

Як відомо, на цьому з’їзді Центральна Рада проголосила: I Універсал, відповідно до якого Україна ставала автономною частиною Росії. Політика щодо армії знайшла своє відображення в резолюції з’їзду. Підтримуючи постанови Першого українського військового з’їзду, – говорилося в ній, – з’їзд доручив Генеральному військовому комітету, який має швидше виробити детальний план українізації [5]. Військовий з’їзд переобрав Генеральний військовий комітет. Його головою став С. Петлюра [6].

В результаті провалу в 1917 р. червневого наступу, розпочатого Тимчасовим урядом на території Галичини, армії Південно-Західного фронту зазнали великих втрат. Вони переживали процес дезорганізації. В таких умовах Ставка і Верховний головнокомандувач імперської армії Росії вважали, що стабілізувати ситуацію зможе створення українізованих частин, які відзначалися порівняно з іншими вищою боєдатністю і дисциплінованістю. Але головне було в тому, що, дозволяючи українізацію, Тимчасовий уряд використав її для підтримки свого авторитету і перехоплення ініціативи на австро-німецькому фронті. Тому в червні 1917 р. за дозволом Ставки

почався новий етап українізації армії. Ставка вважала за доцільне проводити його організовано, щоб в такий спосіб втримати стихійний процес під контролем. Спочатку було розпочато українізацію запасних полків, а потім і фронтових. В червні 1917 р. існували такі українські частини: 1-й полк ім. Б. Хмельницького (3574 солдати), українізовані 33-й, 36-й піхотні полки 9-ї дивізії 10-го армійського корпусу на Румунському фронті (2438 солдатів) [7]. В Одесі організовано курінь “Січ” (1032 солдати) [8]. 4-й Український Запасний полк імені Гетьмана Сагайдачного (близько 500 солдатів) [9]. Крім того, була розпочата українізація 7-, 8-, 26-, 40-го армійських корпусів Румунського фронту, а також 4-, 16-, 155-х піхотних дивізій 6-го армійського корпусу XI армії Південно-Західного фронту.

На початку липня 1917 р. Верховний головнокомандувач Л. Корнілов викликав до себе командувача 34-м армійським корпусом, генерала П. Скоропадського і офіційно доручив йому розпочати українізацію корпусу. Про те, чи справді російські генерали бажали створення української армії, свідчить розмова про те, що українізація висуне проблеми перед усією Росією, Л.К. Корнілов відповів: “Все це пусте, головне війна. Все, що в таку критичну хвилину може збільшити нашу силу, ми повинні брати. Що ж до української Ради, то пізніше ми це все розберемо...” [10].

Вже в середині липня 1917 р. розпочалася українізація 34-го армійського корпусу. Він був перейменований у 1-й Український корпус і формувався у Меджибожі, поблизу Проскурова. Особливо відчувалася нестача вищого кадрового офіцерського складу. Про це свідчать донесення П. Скоропадського в Ставку в липні 1917 р. В кінці липня корпус нараховував 18 тис. чоловік, що становило лише 50 % від штатних розписів [11].

Тільки восени 1917 р. українізація корпусу була завершена.

Розглядаючи процес українізації армії, слід відзначити і такий аспект, як ставлення до нього самих солдатів-українців, командування і різноманітних політичних партій. Загалом у своїй масі солдати української національності дуже прихильно зустріли заклик до українізації армії. З одного боку, частина національно-свідомих солдатів-українців розуміла, що для побудови держави необхідна армія, яка б її захищала. Інша частина солдатів, яка інфантильно ставилася до національних змагань, також була зацікавлена в тому, щоб служити Українській державі ближче до дому, або хоча б на час формування частини відпочити в тилу. Тому можна стверджувати, що в процес українізації армії дійсно включилися мільйонні маси солдатів-українців як на фронті, так і в тилу.

Як уже відзначилося, командування спершу вороже поставилося до спроб створення українізованих частин і погодилось на них лише під тиском несприятливих обставин, що склалися на фронті. Його відверто підтримували в цьому плані крайньо праві шовіністично налаштовані російські партії і їх організації в армії, зокрема “Союз русских офицеров армии и флота”. Що стосується демократичних соціалістичних партій – есерів та меншовиків, – то як виявилось незабаром, вони також стали на шлях шовінізму, прикриваючись, правда, при цьому революційними гаслами. Яскравою ілюстрацією їх помилки щодо національно-визвольних змагань українців в армії є багато спогадів активних учасників і керівників українізації військових частин. Так, прапорщик Чернігівського полку М. Кораган писав: “З початку “Русская революционная демократия”, що об’явилася в нашому полку, ставилася до нашої чинності з певного роду добродушною поблажливостю, приблизно так, як дорослі люди ставляться до невинних фантазій молоді. Однак, згодом, це відношення змінилося на скептичне, далі на недоброзичливе, а пізніше – явно вороже...” Поки йшлося про право на свою школу, мову, книжки нас так-сяк толерували. Але коли стали порушувати питання про дотеперішні і можливі в майбутньому відносини українців і москалів, себто коли мова стала йти про характер відносин між ними, як двома окремими народами, то вони відразу побачили загрозу “єдиній неподільній”, що, на їхню думку, було “загрозою революції” [12].

Отже, російські есери й меншовики по суті в питанні українізації армії стояли на шовіністичних позиціях і тим самим блокувалися з іншими правими загальноросійськими партіями і урядом. Що стосується більшовиків, то вони мали свою позицію. Вони відкрито поставили собі за мету захоплення влади, були зацікавлені у загостренні стосунків між Тимчасовим урядом і Україною, щоб здобути на певний час прихильність українського національно-визвольного руху в

армії. 16–23 червня 1917 р. відбулася конференція фронтових і тилових організацій РСДРП(б), яка серед інших, розглядала питання ставлення до утворення національних військових формувань. В резолюції конференції говориться, що “...створення національних полків взагалі не в інтересах трудящих мас, – хоч, звичайно, право на утворення таких полків за кожною національністю конференція не заперечує” [13]. З цього виходить, що більшовики формально не виступали проти формування національних частин, але об’єктивно перешкождали їх створенню, бо підпорядкували свою діяльність вихованню солдатів в дусі “класової свідомості” революційних сил в боротьбі проти своєї і чужої буржуазії. Якраз останнє стало домінуючим у їх діяльності і фактично перекреслило лозунг на право націй на самовизначення аж до створення незалежних держав. Взимку 1917 р. під лозунгом боротьби з українською буржуазією була розпочата інтервенція проти УНР.

Після того, як командування російської армії трохи укріпило своє становище, розпочалися репресії щодо українських частин. Особливо великого розголосу набрала провокація чорносотенців щодо полку ім. Б. Хмельницького. 26 липня 1917 р. два ешелони солдатів були відправлені з Києва на фронт. По дорозі їх обстріляли міліція і кірасири. Українські солдати були оточені донськими козаками. Над ними глумилися, відбирали зброю, погрожували “поверненням старих порядків” [14]. Генеральний Секретаріат направив протест Тимчасовому уряду з вимогою утворити спеціальну комісію для розслідування справи. Проте уряд, не будучи зацікавлений в цьому, розслідування не провів, а генерал Л. Корнілов, в той час командувач Південно-Західним фронтом, в телеграмі на ім’я С. Петлюри всю відповідальність за збройний конфлікт перекинув на Центральну Раду. 1 серпня 1917 р. він взагалі заборонив проводити українізацію на Південно-Західному фронті. Проте на далі цілком її зупинити не вдалося. До серпня 1917 р. Генеральний військовий секретаріат все ж розробив, хоча в загальних рисах, план українізації армії. 30 липня 1917 р. він подав на розгляд військового міністра такі вимоги: реорганізація армії в Україні на основі національно-територіального принципу; гарнізони на Україні повинні комплектуватися з місцевих людей; визнання за українськими військовими радами... рівних прав із загальноросійськими військовими організаціями.

В умовах наступу реакції вище військове керівництво не пішло на зустріч цим вимогам. Українізація 10-ти дивізій Південно-Західного фронту, що почалася в липні 1917 р., була значно обмежена. Багато дивізій, призначених для українізації командування, готували перекинути на віддалені від України fronti. Відверта шовіністична політика реакційного вищого військового командування насторожила Генеральний військовий секретаріат, тому під час корніловського заколоту він без вагання виступив проти нього, закликав українізовані частини не підпорядковуватись генералу Л. Корнілову.

З ліквідацією корніловського заколоту становище Тимчасового уряду не зміцнилося, а навпаки, послабшало. В Петрограді більшовики розпочали підготовку до військового перевороту. Стара армія розвалювалася; в таких умовах Ставка все більше поклала надію на українізовані частини, якими можна було хоч втримати пасивну оборону фронту. Вже після більшовицького перевороту 26 жовтня 1917 р. Ставка практично повністю готова була задовольнити всі вимоги Генерального військового секретаріату. Свідченням цього стала домовленість Верховного головнокомандувача Духоніна із представниками Центральної Ради Д. Дорошенком і А. Потоцьким від 6 листопада 1917 р. Вона передбачала беззастережну українізацію армії. В цьому документі Ставка визнала бажану територіальну незалежність армії. Дозволялося зосереджувати українські частини з інших фронтів на Південно-Західному та Румунському. Призначення Ставкою командувачів Київським та Одеським військовими округами могло проводитися лише за згодою з Генеральним Секретаріатом [15]. Після укладання цієї угоди українізація армії набрала масового характеру. Загалом військові формування УНР в той час почали набирати ознак регулярної армії, хоч цього не бажали провідні українські політики. В листопаді 1917 р. був створений Український Генеральний штаб, який мав такі відділи: організаційний, зв’язку, артилерійський, постачання армії, управління військових шкіл, загальний, воєнно-політичне управління, інспекторат артилерії, воєнно-комісаріатський, інтендантського управління. Очолював Генеральний штаб генерал Борковський, а більшість його відділів – представники вищого офіцерського складу. Відповідно до плану Генерального штабу українське

військо мало бути територіальним. Спочатку з фахівців готували воєнних інструкторів, які, своєю чергою, повинні були навчити населення військовій справі.

Отже, армія мала будуватися за міліційним принципом. Служба в ній не була обов'язковою. Тільки у випадку війни оголошувалася мобілізація громадян для оборони держави. З інструкторів мали бути організовані кадри трьох корпусів – Київського, Харківського та Одеського.

10 січня 1918 р. Український уряд запровадив відзнаки національної армії, срібні шеврони на правому рукаві, а також такі військові звання: підстаршини, ройовий, чотовий, старшини, півсотенний, сотник, курінний, полковник, отаман бригади, отаман дивізії, отаман корпусу.

Паралельно з українізацією армії відбулася українізація Чорноморського флоту. Матроси української національності становили близько 75 % його особового складу. В квітні 1917 р. у Севастополі було створено Раду української Чорноморської громади, яку очолив В. Лашенко. На чолі II воєнної секції стояв корабельний інженер, капітан Неклієвич. Під кінець місяця майже на всіх кораблях Чорноморського флоту існували українські корабельні ради чи гуртки. Загальну координацію їх роботи почав здійснювати Чорноморський військовий комітет і Генеральний військовий секретаріат. 22 грудня 1917 р. в Києві було створено Українське генеральне секретарство морських справ. Першим його секретарем став Д. Антонович, людина цивільна і у морських справах зовсім некомпетентна. Упродовж 1917 р. визнали владу українського уряду такі кораблі: крейсери “Пам'ять Меркурія”; “Светлана”, есмінець “Завидный”, лінкори “Воля”, “Свободная Россия” та багато інших.

Визначити кількість особового складу українізованих частин дуже важко, бо, як уже вказувалось, ніхто їх реєстрації не проводив. Крім того, не відомо, в яких частинах українізація була завершена, а в яких ні, і чи були вони укомплектовані за штатом. За даними, що зберігаються в архівах, можна припустити, що станом на кінець листопада – початок грудня 1917 р. загальна чисельність українізованих військових формувань становила близько 950 тис. чоловік, з них укомплектовані частини, що являли собою більш-менш бойові одиниці, нараховували приблизно 650 тис. чол. [17].

Звідси випливає закономірне запитання: Як могло статися, що маючи таку міцну базу для створення національної армії в січні 1918 р., УНР зазнала поразки у війні з більшовицькою Росією?

Дійсно, в січневих боях 1918 р. за Київ на боці українського уряду в активній обороні взяло участь 3000 чоловік. Найбільшими серед них були: 16 куренів “вільного козацтва”, сформованих в Києві інженером Ковенком (400 чол.), Галицький курінь Січових Стрільців (500 чол.), Український гайдамацький кіш Слобідської України під командуванням С. Петлюри (300 чол.), Помічний курінь студентів Січових Стрільців (250 чол.), що загинув в бою під Крутами 30 січня 1918 р., 1-ша військова школа – 250 учнів; автопанцирний дивізіон, полк ім. Кошового К. Гордієнка – 300 чол. [18].

Отже, в січні 1918 р. із багаточисленних українізованих частин фактично нічого не залишилося. Найважливішими причинами краху військової політики Центральної Ради можна назвати такі:

– відсутність чітко розробленого плану створення національних Збройних сил, а то й пряме заперечення їх необхідності для України;

– брак практичного досвіду у військовому будівництві, який до того ж ще ускладнювався гострою нестачею вищих офіцерських кадрів української національності.

Вкрай негативно позначилося на моральному стані українських частин непослідовна політика Центральної Ради. Незважаючи на те, що вона впродовж 1917 – початку 1918 р. все наявніше набирала лівого напрямку, однак жодною мірою не могла конкурувати з демагогією більшовиків. В умовах революційної кризи суспільства, докорінної ламки старих суспільних відносин, надзвичайно важкого матеріального становища широких народних верств, в тому числі солдатів і матросів, заклики більшовиків до радикальної ламки всього старого розглядалися ними, як панацея від усіх бід. У підсумку Центральна Рада втратила у грудні 1917 – січні 1918 р. вплив на українізовані частини. За більшовицької агітації вони розвалювалися дуже швидкими темпами. Велику роль в цьому відіграв демагогічний більшовицький лозунг: “Права націй на самовизначення”, якому повірила частина українських солдатів та матросів. У підсумку національно-визвольний рух

в армії, що найяскравіше проявився в українізації, фактично був принесений в жертву соціальним більшовицьким лозунгам. Значною мірою це пояснювалося слабкістю державних традицій українського народу, що протягом багатьох століть був поневолений чужинцями.

Згубні наслідки для формування української армії в 1917 р. мала діяльність в ній різноманітних політичних партій, які вели ворожу пропаганду проти української державності. Новостворювана армія стала сферою гострої політичної боротьби між ними, що великою мірою вело до її дезорганізації.

Після здачі Києва, рештки армії УНР, відступаючи по Святошинському шосе, зупинилися в с. Гнатівці. Тут було скликано нараду всіх командирів окремих частин. Полковник Болбочан і генерал Прісовський запропонували, щоб залишки всіх частин армії звести в окремий Запорізький загін під командуванням одного начальника. В результаті їх об'єднання був сформований 1-й Запорізький загін, який очолив генерал Прісовський. До цього загону не приєднався лише кіш С. Петлюри. На нараді в Гнатівці було також ухвалено, що військо має бути деполітизованим і діяльність всяких комітетів і комісарів в ньому заборонена.

З Гнатівки 1-й Запорізький загін рушив до Житомира, а звідти – на Коростень. Тут було завершено формування нового загону Запорізького куреня. Він був відправлений в Сарни, де перебували більшовицькі частини 2-ї Фінляндської дивізії. Йому вдалося їх роззброїти і відправити загонами на північ, і тим самим забезпечити переїзд у це місто українського уряду.

На цьому закінчився перший етап формування Української національної армії. Після укладення 9 лютого 1918 р. в Брест-Литовському мирного договору УНР з австро-німецьким блоком створилася інша ситуація. Маючи забезпечений мир на заході, рештки армії УНР були реорганізовані. В березні 1918 р. вона нараховувала 15 тис. осіб, 60 гармат, 12 панцирників. Це були надто малі сили, щоб гарантувати безпеку республіки. В її внутрішні справи почало активно втручатися австро-німецьке командування, яке закінчилося інспірованим ним гетьманським переворотом 29 квітня 1918 р. Під час перевороту найбільш боєздатні частини армії УНР – загін “синежупаників”, що був сформований з українських полонених в Німеччині, та деякі інші були роззброєні німецькими військами. Армія УНР, як така, перестала існувати. Але започаткована ними самостійність і соборність, що були підняті як естафета національними героями України, сьогодні привели до відновлення самостійності і незалежності України.

Найважливіші причини, а водночас і уроки історії створення армії УНР, які обов'язково потрібно враховувати під час вирішення проблеми створення української національної армії на сучасному етапі.

Відновлення та утвердження незалежної України на сучасному етапі її розвитку вимагають уважного ставлення до історії нашої державності, в тому числі і до її Збройних сил. Уся історія державності України переконливо доводить, що єдиним гарантом збереження нації є наявність власної держави, а гарантом її існування – національні Збройні сили. Цього повчального історичного уроку ми не повинні забувати, особливо у нашій теперішній складній ситуації.

1. *Российский государственный военно-исторический архив (Москва), ф. 2143, оп. 1, спр. 8, арк. 8.* 2. *Монкевич Б. Піонери Українського війська / Табор. – 1927. – С.4, 14.* 3. *Хліборобська Україна. – Відень, 1922. – Кн. 4. – С. 8.* 4. *Центральний державний архів вищих органів державної влади і органів державного управління України, ф. 3159, оп. 1, опр. 140, арк. 2.* 5. *Российский государственный военно-исторический архив, ф. 2003, оп. 2, стр. 1034, арк. 135.* 6. *Там само, арк. 138.* 7. *Там само, ф. 2003, оп. 2, спр. 2034, арк. 60.* 8. *Українське слово. – 1917, 19 червня. – С. 12.* 9. *Хліборобська Україна. – Відень. – Кн.4. – 1922/23 рр.* 10. *Российский государственный военно-исторический архив, ф. 2067, оп. 1, спр. 3803, арк. 24–25.* 11. *Галаган М. З моїх споминів. – Львів, 1930. – С. 98–99.* 12. *Российский государственный военно-исторический архив, ф. 2003, оп. 2, спр. 108, арк. 61.* 13. *Там само, ф. 2003, оп. 1, спр. 693, арк. 106.* 14. *Там само, ф. 2003, оп. 2, спр. 434, арк. 117.* 15. *Российский государственный архив военно-морского флота, ср. 342, оп. 4, спр. 487, арк. 105–110.* 16. *За підрахунками автора.* 17. *Стефанів З. Воєнно-історичний нарис. – Коломия, 1933. – Ч.1. – С. 62.*